

SAMARALI NUTQIY MULOQOTNI TASHKILLASHDA XUSHMUOMALALIK TUSHUNCHASINING AHAMIYATI

Valiyeva Dildora Kamalovna
dildoravalieva555@gmail.com
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada turli ijtimoiy vaziyatlarda samarali nutqiy muloqotni tashkil qilishda xushmuomalalik tamoyillariga rioya etish bo'yicha ma'lumotlar berilgan. Bu qoidalar o'z navbatida chuqur munosabatlarga yo'naltirilgan nutqiy muloqot kontsepsiyasini rivojlantirishini hisobga olgan holda, nutqiy muloqot jarayonida holatga mos tilni qo'llash va xushmuomalalik ko'rsatish xulq atvori muvaffaqiyatning asosiy elementi ekanligi tahlil qilingan. Shu bilan birga, suhbat mazmunini to'g'ri anglash va samarali strategiyalarni to'g'ri qo'llash muloqot jarayonini yanada samarali qilishi haqida fikrlar berilgan.

Kalit so'zlar: muloqot, madaniyat, tadqiqot, xushmuomalalik, konsepsiya, kontekst, individualism, xulq-atvor

THE IMPORTANCE OF THE CONCEPT OF POLITENESS IN ORGANIZING EFFECTIVE VERBAL COMMUNICATION

Valiyeva Dildora Kamalovna
dildoravalieva555@gmail.com
Uzbekistan State World Languages University

Abstract: This article provides information on adhering to principles of politeness when organizing effective verbal communication. Taking into account that these rules foster a concept of communication focused on deep interpersonal relationships, the article analyzes how using language appropriate to the situation and demonstrating polite behavior are key elements of success. Additionally, it discusses how accurately understanding the content of a conversation and correctly employing effective strategies can enhance the communication process.

Keywords: communication, culture, research, politeness, concept, context, individualism, behavior

KIRISH

Inson butun borliqda uni o'rab turgan har bir narsa nomini atash uchun so'z topa oldi, ularning turi va sifatini ta'riflay oldi. Bu borada lug'atlar dunyodagi ishlatiladigan so'zlar va ulardagi o'zgarishlarni o'zida mujassam etgan holda, asrlar mobaynida

yig'ilgan tajriba va donolikni asrab rivojlanish bilan hamnafas bo'lib texnika, ilm-fan va madaniyatni o'zida ifodaladi. Insonlar o'zaro muloqotga kirishar ekanlar turli mavzularda ishlatiladigan so'zlarning naqadar mazmundor va turli xil ma'nolarga ega ekanligini va bular ularning his tuyg'ularini, o'y-fikrlarini ifoda etishga yordam berishini anglab yetadi. Bunday lug'atlardan foydalanish imkoniyatlari so'zning tub ma'nosi bilan birga uning nutqiy muloqotda ishlatilinishi mumkin bo'lgan mazmundor va emosional kuchga ega bo'lgan ikkinchi ma'nosiga ham ahamiyat berish kerakligini ko'rsatib o'tadi. Bu jarayon ta'sirida to'g'ri tanlangan so'zgina so'zlovchi va tinglovchi o'rtasidagi suhbatning u qanday vaziyatda va mazmunda bo'lishidan qat'iy nazar samarali bo'lishini taminlay oladi. Shunday qilib butun borliq taassuroti, uning tarixi, ijtimoiy hayotdagi inson faoliyati, hattoki ba'zida chetda qolgan boshqa omillar ham so'z yordamida tilda ifoda bo'lib, nutqiy muloqotning to'g'ri shakllanishiga zamin yaratadi. Inson esa bu jarayonning muhim va markaziy omili hisoblanadi. Shu sababli fikrni ifoda etuvchi so'z huddi ko'zgu kabi turli vaziyatlarda tilning ishlatilinishida mavjud bo'lgan muammolarni ko'rsatadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Samarali nutqiy muloqotni tashkil qilish har bir tilda muhim sanalgan mavzulardan biri bo'lib kelgan. Tahlil qilishning dastlabki nazariy yondashuvlari shuni ko'rsatadiki, o'zaro ijtimoiy munosabatdagi ma'no tahlili Lakoff, Lich, Braun, Levinson kabi pragmatika sohasining buyuk tadqiqotchilarining ishlarida paydo bo'lgan bo'lib bu jarayonda yani nutqiy muloqotda yetuk darajaga erishishda xushmuomalalik muhim o'rin tutadi. Xushmuomalalik samarali nutqiy muloqotni tashkil qilishning asosiy elementlaridan hisoblanadi. Tadqiqotchilar o'rtasidagi qarashlarni o'rganish shuni ko'rsatadiki, hammasi " muloqotni maqsadli -ratsional faoliyat sifatidagi veberiy qarash" dan boshlangan. Shu o'rinda ijtimoiy muloqot ishtirokchilari muloqotning asosiy tamoyilidan ¹ chetga chiqishi mumkinligini tushuntirish maqsadida (potensial universal) asos taqdim etishga urinishgan. Bu shuni anglatadiki, muloqot jarayonida insonlar bir birini qisqa va lo'nda gapiradigan, rostgo'y, gaplarini tushunarli hamda muhim ahamiyatga ega deb hisoblashi ularda boshqacha o'ylash uchun asos yo'qligini ko'rsatadi. Shu o'rinda ta'kidlash joizki Lakoff xushmuomalalikning uchta qoidasini taklif qildi: ² majbur qilmaslik, taklif va tanlovlar berib ko'rish, do'stona bo'lish. Tavsiya etilgan uch qoidani ko'rib chiqar ekanmiz dastlabki ikki qoidalar o'zini olib qochishga yo'naltirilgan xushmuomalalik haqidagi umumiy "inglizabon" tushunchalariga mos kelsa, uchinchi qoida esa ijobiy his-tuyg'ularni ifodalashni o'z ichiga oladi. Bu esa o'z navbatida chuqur munosabatlarga yo'naltirilgan nutqiy muloqot kontsepsiyasini rivojlantiradi. Braun va

¹ Grice, Herbert Paul. 1975. Logic and conversation. In Peter Cole and Jerry Morgan (eds.). Syntax and semantics. Volume 3: Speech Acts. New York: Academic Press. 41–58.

² Lakoff, Robin T. 1973. The logic of politeness, or minding your p's and q's. Chicago Linguistics Society 9, 292–305.

Levinsonning nazariyasi bu ikki qarama qarshi yoʻnalishni “salbiy xushmuomalalik” va “ijobiy xushmuomalalik” atamaları bilan qamrab oladi. “Salbiy xushmuomalalik”-odamlarga rasmiy hurmat koʻrsatish vositasi hisoblanib, ijtimoiy muhitda oʻzini toʻgʻri tutishni oʻz ichiga oladi. Masalan, xarid uchun doʻkonga kelgan mijozlarga “sir” yoki “mister”, “maʼm” yoki “madam” singari murojaat turlaridan foydalanishni tavsiya etadi. Ijobiy xushmuomalalik esa hamjihatlikka qaratilgan. Bunday ijobiy muloqot turlari etnik belgilar yoki doʻstona murojaat soʻzlari orqali ifodalanishi mumkin. Shu bilan birga ular umumiy munosabat va qadriyatlarni taʼkidlaydi. Bu esa oʻz navbatida madaniyatlارaro muloqotni tahlil qilishga undaydi. Lich nutqiy muloqotda xushmuomalalik prinsipini hisobga olgan holda murakkab qoidalar toʻplamini taklif qiladi. Ular quyidagilardan iborat: odob ahloq qoidasi, kelishuv qoidasi, va kamtarlik qoidasi kabilardir. Uning qarashlarida “nega odamlar koʻpincha nimani nazarda tutayotganini bilvosita yetkazishadi” degan maʼnoni anglash mumkin.³ Ijtimoiy vaziyatdagi nutqiy muloqot jarayonida har bir berilgan savolga javoblarni yuqorida taqdim etilgan qoidalariga binoan tahlil qilib chiqish mumkin.

Masalan ishxonadagi kasbdoshingiz sizdan uning moviy rangdagi yaltiroq tuflisi yoqdimi yoki yoʻqmi, deb soʻrasa, siz “yomon emas” deb javob berishingiz mumkin. Bu tarzda noaniq javob Lakoffning⁴ qoidalariga binoan doʻstona munosabat sifatida, Braun va Levinsin⁵ tadqiqotiga koʻra ijobiy xushmuomalalik namunasi sifatida tavsiflanishi mumkin. Lichning qoidalar jamlanmasiga binoan esa nutqiy muloqot namunasini yanada chuqurroq tahlil qilishni talab etadi. Chunki odob -ahloq qoidasiga binoan sizning rostgoʻy boʻlish istagingizni ifoda etish va shu bilan birga doʻstingizning oyoq kiyimi haqida nima deb oʻylaganingizni aniq ifoda etishdan qochishga undaydi.

Shubhasiz, bu qoidalar turli madaniyatlarda turlicha qoʻllaniladi. Masalan Osiyoning baʼzi mamlakatlarida, jumladan, Yaponiyada kamtarlik qoidasi nutqiy muloqot jarayonida yuqori darajada turish bilan birga, u kelishmovchiliklarni bartaraf etish kerakligini oʻz ichiga olgan kelishuv qoidasidan ustun turadi.

Tadqiqotlar natijasi shuni koʻrsatadiki, Lichning yondashuvi keng qoʻllanilmagan boʻlsada samarali nutqiy muloqotni tashkil qilishda muhim ahamiyatga egadir. Lekin ahamiyatlisi shundaki, uning xushmuomalalik strategiyasi sharqiy hamda gʻarbiy tillardagi kommunikativ muloqot hodisalarini tushuntirish mumkinligini asoslab berish jarayonida keng qoʻllanilgan.

Inson nutqi uning madaniyatida harakat qiladi va aks etadi, bu yozilmagan qoida xushmuomalalik printsipi boʻlib, u turli madaniyatlarda xulq atvor, odob ahloq va xushmuomalalik tamoyillarini aks ettiradi. Nutqiy muloqot jarayonida holatga mos

³ Leech, Geoffrey. 1983. Principles of Pragmatics. London: Longman.

⁴ Lakoff, Robin T. 1973. The logic of politeness, or minding your p's and q's. *Chicago Linguistics Society* 9, 292–305.

⁵ Brown, Penelope and Stephen C. Levinson. 1987 [1978]. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.

tilni qo'llash va xushmuomalalik ko'rsatish xulq atvori muvaffaqiyatning asosiy elementidir. Suhbat mazmunini to'g'ri anglash va samarali strategiyalarni qo'llash vujudga kelishi mumkin bo'lgan tushunmovchiliklarni oldini olish va natijada samarali nutqiy muloqotni tashkil etishda muvaffaqiyatga erishishga katta hissa qo'shishi tabiiy. Tadqiqotchilar odatda xushmuomalalikni bo'shliqda baholab bo'lmaydi, degan fikrga qo'shiladilar. Xushmuomalalik kontekst bilan bog'liq hukmdir: " hech qanday jumla tabiatan muloyim yoki qo'pol bo'lmaydi " ⁶. Vatts shuningdek , xushmuomalalik bahs-munozaraga boy mavzu ekanligini ta'kidlaydi: " Xushmuomalalik tilidan foydalanishda nazarda tutilgan ma'no to'g'risida hamma ham bir hil fikrda bo'lavermaydi ". ⁷ Hatto ingliz tilida so'zlashuvchi davlatlar jamiyatiga e'tibor qaratsak ham, muloyim xulq-atvorni tashkil etuvchi umumiy tushunchalarga kiritilgan narsalarda juda ko'p farqlar mavjud. Tushunishlar " ijtimoiy juhatdan "to'g'ri" yoki ma'qul keladigan xulq-atvordan, o'ziga xos xatti-harakatdan, boshqalarga nisbatan ehtiyotkorlik bilan muosabatda bo'lishdan, o'zini o'zi qadrlash fe'lidan, qarama - qarshilik, takabburlik, nosamimiylik v av boshqalar kabi salbiy sifatlar " ⁸ ni o'z ichiga oladi.

Samarali nutqiy muloqot globallashuv rivojlanishining talabi bo'lib , u turli ijtimoiy faoliyat sohasida yuqori darajada tashkil etilishi lozim. Ta'kidlash joizki, u turli darajadagi ijtimoiy muloqot faoliyatida mavjud va mavjud bo'lib kelmoqda. Dunyo millatlarini kuzatar ekanmiz , muloqot jarayonida turli mintaqalar, mamlakatlar, millatlar va madaniyatlarda kommunikatorlar o'zlarining ma'lumotlarini til va boshqa aloqa elementlari orqali yetkazib beradilar. Agar muloqot jarayoni insonlar o'rtasida bir birini tushunmagan holda olib borilsa , bu o'z navbatida turli tushunmovchiliklarga olib keladi, muloqotning muvaffaqiyatsizligi vujudga keladi va har ikki tomon izlayotgan o'zaro manfaatli maqsadga putur yetadi.

Shu o'rinda ingliz tilshunosi Lichning ta'limotiga yuzlanar ekanmiz, u Britaniya madaniyatining xususiyatlariga ko'ra, Britaniyaning xushmuomalalik tamoyillarini oltita muhim jihatlarga ajratgan:

- odob -ahloq qoidasi;
- saxiylik qoidasi;
- maqto'v qoidasi;
- kamtarlik qoidasi;
- kelishuv qoidasi;
- hamdardlik qoidasi;

⁶ Fraser, Bruce and William Nolan. 1981. The association of deference with linguistic form. In Joel Walters (ed.). The Sociolinguistics of Deference and Politeness. The Hague: Mouton. 93-111.

⁷ Watts, Richard. 2003. Politeness. Cambridge: Cambridge University Press.

⁸ O'sha manba.

Sanab o'tilgan oltita tamoyil ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlarning xushmuomalalik tamoyilini ifodalangan holda nutqiy muloqot jarayonida unumli foydalanishga tavsiya etiladi.

O'zbek va ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlarning muloqot madaniyatini taqqoslar ekanmiz, har ikkala madaniyat tamoyillari ijtimoiy sohalardagi hamkorlik jihatlariga urg'u berishini ko'rishimiz mumkin. Lich tomonidan taqdim etilgan tamoyillarga ko'ra shaxslararo munosabatlar teng deb hisoblanib suhbatdoshga bevosita ularning ismlari bilan murojaat qilinadi. O'zbek madaniyatida nutqiy muloqot jarayonida kattaga hurmat, kichikka izzat tamoyili ustunlik qilgan holda bu usullardan turli ijtimoiy vaziyatlarda keng foydalaniladi. Muloqot jarayonida insonlar o'rtasida suhbatdoshining fikrini to'g'ridan-to'g'ri inkor etish yoki rad etish holati odobsizlik belgisi sifatida qaraladi. O'zbek xalqi muloqot jarayonida "uyg'unlik" tamoyili nafaqat ikkinchi tomon nutqining ma'nosiga mos keladi, balki unga maqtov va iltifot ko'rsatishlarni ham o'z ichiga oladi. Birinchi tomonni o'zini pastroq ko'rishi ijobiy qabul qilinadi. Bundan ko'rinib turibdiki, turli ijtimoiy vaziyatlarda va madaniyatlarda odamlar turli xil muloyim tilda muloqot qilishni va o'z fikrlarini ifodalashning turli usullarini tanlaydilar.

Har bir jamiyatda suhbatning eng dastlabki qismi salomlashish hisoblanib, u turli kontekst va madaniyatda turlicha bo'ladi. Suhbat jarayonidagi salomlashish nutqiy muloqotdagi noqulay muhitni buzishi yoki uni yaxshi boshlash uchun zamin yaratishi mumkin. Ingliz tilida so'zlashadigan mamlakatlarda salomlashish odatda kichik suhbatlar sifatida tanilgan, shu bilan birga bu ma'lum bir mavzular haqida gapirishdan oldin suhbatni boshlash qismi sifatida tushunilishi mumkin. Mamlakatning joylashuv kontinenti, u yerda yashovchi xalqlar kontingeti va madaniyatidan kelib chiqqan holda, salomlashish turli xil bo'lishi va ko'plab harakatlar bilan ifodalanishi mumkin. Shu o'rinda ta'kidlash joizki, dunyo xilma -xil ekan odamlar ham bir-birlari bilan turlicha salomlashadi. Masalan, Tunisda bir-birini uchratib qolgan shaxslar avval ta'zim qilishadi, keyin esa o'ng qo'lini peshanasiga, keyin labiga va so'ngra esa yuragiga tekkizishadi. Bu ishoralar orqali o'zaro hurmat qilishini, ular haqida o'ylayotganingizni ifoda etish mumkin. Tinch okeani orollarida joylashgan Tonge shahrida esa tanishini uchratib qolganda oyoqlarini qoqib, boshini qimirlatib qo'yishadi. Grenlandiyada esa insonlar orasida hech qanday rasmiy salomlashish shakli yo'q, shu sababli ham ular ko'rishganda "Ob -havo yaxshi" degan so'zni aytish bilan cheklanib qo'yishadi. Yaponiyada esa insonlar bir-birlariga ta'zim qilgan holda salomlashadi. Salomlashish turlari haqida gapirar ekanmiz, klassik qo'l berib ko'rishish ular orasida muhim o'rin egallagan. Klassik qo'l berib ko'rishish tarixiga nazar solsak u uzoq vaqt oldin paydo bo'lganini guvohi bo'lamiz. Qo'l uzatib salomlashishning eng muhim ma'nolaridan biri bu samimiylikni bildirib, qo'z uzatish

orqali siz qarshingizda turgan odamga yaxshi niyatda ekanligindizni bildirish bilan bir vaqtda , qo'lingizda hech qanday qurol yo'q ekanligini ham ifodalaysiz.

Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, nutqiy muloqotning samarali bo'lishi bir necha omillarga tayangan holda olib boriladi. Ulardan biri suhbat jarayonini to'g'ri tanlangan mavzu orqali boshlash va asosiy mavzuga ko'chishdir. Masalan, ob-havo odamlarga keng ma'lum bo'lgan o'rtacha doimiy salomlashish mavzusi hisoblanadi. Shuni unutmaslik kerakki, ingliz tilida so'zlashadigan mamlakatlarda yosh, daromad, oilaviy sharoit, manzil va boshqa shaxsiy ma'lumotlar to'g'risida muloqot jarayonida savol berish qabul qilinmagan. Umuman olganda , suhbat jarayonida asosiy ishtirokchilar haqida emas, balki ob'yektiv narsalar haqida gapirish asosiy tamoyil sifatida qabul qilingan. Ko'plab insonlarga va ayniqsa yoshlarga biroz noqulay mavzu sifatida tanilgan yosh , nikoh, va iqtisodiy daromad mavzulari o'zbek madaniyatida doimiy ravishda suhbatning asosiy mavzusiga aylanib kelmoqda. Ijtimoiy jamiyatdagi nutqiy muloqot va suhbat jarayonlarini kuzatar ekanmiz, o'zbek xalqining suhbat mavzulari hali ham ko'proq shaxsiy mavzularni qamrab olganini ko'rishimiz mumkin.

Nutqiy muloqot jarayonidagi vaziyatlarni tahlil qilar ekanmiz, g'arbliklar boshqalarni ko'rganda quvnoqlik bilan "Hello" yoki "Hi, how are you?" deb qarshi oladi. Agarda ular notanish odam bilan gaplashayotgan bo'lsa, ular salomlashish usuli sifatida ob-havo haqida mavzu ochishga moyildirlar. O'zbek xalqi esa suhbatni bir qancha shaxsiy savollar bilan davom ettirishni ma'qul ko'rishadi: "Qayerga ketayapsiz", "Shaharga birinchi kelishingizmi?", "Bu yerda nima qilayapsiz?" kabi.

Suhbat jarayonida xayrlashuv ham muhim o'rin egallaydi va muloqot vaziyatiga qarab uning turli usullaridan foydalanish mumkin. Har ikkala mamlakar suhbat jarayonlarini kuzatar ekanmiz, ularning turli xil ekanligini anglashimiz mumkin. Xayrlashuv davomida o'zbek xalqi juda rasmiy holda xayrlashuv sifatida kamdan-kam hollarda "xayr" deyishadi. O'zbek madaniyatida mehmonlar ketishdan oldin "Men endi borishim kerak", "Men turaqolay", "Ketmasam bo'maydi", "Yaxshi qoling " kabi gaplardan foydalanishni ma'qul ko'radilar. Mezbonlar esa ularni kuzatish uchun "Ehtiyot bo'ling", "Oq yo'l", "Yana kelib turing " deyishga odatlanganlar. Xayrlashish frazalari turli tuman bo'lib, ulardan eng ko'p ishlatiladiganlari "Endi men ketishim kerak", "Keyingi safar suhbatlashamiz", "Bo'sh bo'lganingda menikiga kel.", "Iloji bo'lsa albatta ko'rishamiz" "Iloji bo'lishi bilan albatta boraman" kabilardir.

Samarali nutqiy muloqotni turli ijtimoiy vaziyatlar misolida ko'rib chiqarkanmiz, shaxsiy hayot ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlar madaniyatida juda muhim qadriyat hisoblanib, Sharq mamlakatlariga qaraganda muhimroq qadriyat hisoblanadi. O'zbek mintalitetiga mansub xushmuomalalik harakati hisoblangan biror bir harakat ingliz madaniyatida insonning shaxsiy hayotiga aralashish jarayoni sifatida qaraladi. Iliqlik va g'amxo'rlik ko'rsatish odobli harakat hisoblanib, uni ifodalsh uchun "munosabat iliqligi" ('attitudinal warmth') birikmasi qo'llanilgan. Shu o'rinda

ta'kidlash joizki, shaxsiy hayot tushunchasi turli odamlar tomonidan turlicha tushuniladi. Ikki sharqlik uchrashganda asosiy suhbat mavzusi ularning yoshi, nikohi, oilasi, kasbi, daromadlari haqida bo'lishi mumkin, lekin bu mavzularni o'z ichiga olgan suhbat jarayoni g'arbliklar uchun shaxsiy hayotga aralashuv sifatida tushunilishi mumkin. Xushmuomalalik ko'rsatishning yana bir e'tiborli jihati shundaki o'zbek insonlari boshqa odamlarga nisbatan ko'proq qayg'urishadi, bu esa o'z navbatida ular o'rtasidagi ijtimoiy masofani qisqartirishga yordam beradi. Ammo buning aksi sifatida ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlar madaniyatida suhbatdoshga bunday mazmundagi savollar berish uning shaxsiy hayotiga qo'pol darajada tajovuz qilinayotganidan dalolat beradi.

Misol uchun quyidagi suhbatga qarang:

Jamoat transportida ketayotgan 50 yoshli odam 25 yoshli suhbatdoshini o'ziga yaqin olib, suhbatni boshlaydi.

50 yoshli odam: Necha yoshdasiz?

25 yoshli yigit: 25 da .

50 yoshli odam: Qayerga ketayapsiz?

25 yoshli yigit: Ishga.

50 yoshli odam: Uylanganmisiz?

25 yoshli yigit: Yo 'q hali uylanmaganman.

50 yoshli yigit: "Uylanish kerak", -deb nasihat qildi yo 'lovchi yonidagi sherigiga.

25 yoshli yigit: Ha, hali vaqti soati kelmadi.

50 yoshli odam: Oilada nechi kishisizlar?

25 yoshli yigit: Otam, onam, 2 nafar ukam va singlim, men eng kattasiman.

(Suhbat shu tariqa uzoq davom etishi mumkin, suhbatdoshlardan biri o'z manziliga yetgandagina u yakun topishi mumkin.)

Bunday suhbat namunasi sharqliklar uchun oddiy suhbat sirasiga kirsada g'arbliklar uchun esa huddi intervyu yoki so'roqdek tuyulishi mumkin. Turli ijtimoiy vaziyatlarda o'zbeklar suhbatdoshining yoshi, turmushi, farzandlari, maoshi va hokazolar haqida gapirishni yaxshi ko'radilar va bu mavzular ko'pchilik uchun qiziqarlidir. G'arbliklar esa bunday savollarni so'rash va hattoki bunday savollarga javob berishdan ham bosh tortadilar. Bunday suhbat mavzulari ular uchun shaxsiy hayotga aralashuv sifatida qoraladi.

Shu o'rinda ta'kidlash joizki, ko'plab mamlakatlarda uy va ish joyi shaxsiy hududlar hisoblanib, hattoki stol ustidagi xatlar, hujjatlar, jurnallar, gazetalar va boshqalar o'z egasiga tegishlidir. Ruxsatsiz ularga qarash, o'qish odobsizlik namunasi sifatida qoraladi.

Qisqacha individualism haqida mulohaza yuritadigan bo'lsak- individualism XVII asr ingliz faylasufi Jon Lokk tomonidan taklif qilingan bo'lib, bu har bir shaxs o'ziga xos, tipik, boshqa barcha shaxslardan butunlay farq qiladi va "tabiatning asosiy

birligi" ekanligini batafsil yoritib bergan. Individualism tarix va madaniyat bilan chambarschas bog'liq bo'lib, ingliz tilida so'zlashadigan mamlakatlarda katta ahamiyatga ega va u odatda shaxsning erkinligi, huquqi va mustaqilligiga ishora qiladi. Bu esa o'z navbatida hurmat ko'rsatish va odobli xatti-harakatlar sifatida shakllanadi.

Shunday qilib, misol uchun, sharq madaniyatida mehmonga nisbatan haddan ziyod iltifot ko'rsatish normal holat sifatida hisoblansa, g'arb madaniyatida buning aksidir. Kuchli tushunchaga ega g'arbliklar individualizmni namoyish eta olmagan odamda nimadir noto'g'ri deb o'ylashadi. Bu shundan dalolat beradiki, ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlar madaniyatida individual tushuncha chuqur ildiz otgan.

XULOSA

Yuqoridagi misollardan xushmuomalalikning universal ekanligini ko'rish mumkin. Deyarli barcha madaniyatlarda uni hodisa sifatida kuzatish mumkin; u turli tillarda so'zlashuvchilar tomonidan maqsadga erishish vositasi sifatida murojaat qilinadi va u barcha jamiyatlarda norma sifatida e'tirof etiladi. Shu bilan birga bu hodisa samarali nutqiy muloqotni tashkillashda tayanch ko'makchi vazifasini bajaradi. Shuni unutmash kerakki, keng ishlatilinishiga qaramasdan xushmuomalalikning dolzarb ko'rinishlari, xushmuomalalikni amalga oshirish yo'llari va fikr-mulohaza yuritish me'yorlari turli madaniyatlarda turlicha farqlanadi. Turli madaniyatlarda bunday farqlarni nutqiy muloqotni tashkil qilishda xushmuomalalikning kelib chiqish tushunchasi bilan bog'lash mumkin. Ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlar madaniyatida ham, sharq madaniyatida ham xushmuomalalik tushunchasi umumbashariy bo'lsada, u turli xalqlarda turlicha kelib chiqishga ega va ishlatilish yo'llari ham kontekstga qarab farqlanishi kerak.

Yuqorida taqdim etilgan fikrlarni umumlashtirgan holda, shuni aytish joizki, ingliz tilida so'zlashuvchi madaniyat va umuman G'arb dunyosida xushmuomalalik ma'lum bir ijtimoiy joylashuv va ma'lum bir ijtimoiy guruhga xos bo'lgan xatti-harakatlar bilan chanbarchas bog'liq hisoblanadi. Sharq madaniyatida esa xulq-atvorning an'anaviylashgan me'yorlari to'plamiga rioya qilish xushmuomalalik hisoblanib, nutqiy muloqotni tashkil etishda yuqori ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Aslonov I. N. "Ijtimoiy faoliyat va muomala Psixologiyasi". Toshkent 2019. americanjournal.org
2. Bozorov A. "Nutq odobi. Muloqot madaniyatining nozik tomonlari". 1999. spbhttp.ru
3. Musayev A "Nutqiy muloqotni shakllantirish omillari va uning asosiy xususiyatlari". 1998. jdpu.uz.
4. Ne'matov X., Bozorov A. "Til va nutq." Toshkent 1993.
5. Maqsudova M.A. "Muloqot psixologiyasi". Toshkent 2006. nauchniyimpuls.ru

6. Hamroyev Sh. "Zamon va yoshlar nutqi". Toshkent 2020.
7. Sindarova D. "Nutqiy muloqotni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari". 2023. azkurs.org
8. Brown P, Levinson S "Politeness" Cambridge, 1987
9. Fraser, Bruce and William Nolan. 1981. The association of deference with linguistic form. In Joel Walters (ed.). The Sociolinguistics of Deference and Politeness. The Hague: Mouton. 93-111.
10. Grice, Herbert Paul. 1975. Logic and conversation. In Peter Cole and Jerry Morgan (eds.). Syntax and semantics. Volume 3: Speech Acts. New York: Academic Press. 41-58.
11. Lakoff, Robin T. 1973. The logic of politeness, or minding your p's and q's. Chicago Linguistics Society 9, 292-305.
12. Leech, Geoffrey. 1983. Principles of Pragmatics. London: Longman.
13. Lakoff, Robin T. 1973. The logic of politeness, or minding your p's and q's. Chicago Linguistics Society 9, 292-305.
14. Brown, Penelope and Stephen C. Levinson. 1987 [1978]. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge: Cambridge University Press.
15. Watts, Richard. 2003. Politeness. Cambridge: Cambridge University Press.